

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 7, 2017

Sayfa: 163-175

Received/Geliş:Accepted/Kabul:

[25-10-2017] – [20-11-2017]

Selim'in Işığında Turgut'un Özbenliğine Yolculuğu

Osman ORUÇ

Yrd. Doç. Dr., Bayburt Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Asst. Prof. Dr, Bayburt University, Department of Turkish Language and Literature

Orcid ID: 0000-0002-2610-185X

E-mail: osmanoruc@bayburt.edu.tr

Öz

Bir yolculuk romanı olan Tutunamayanlar, ağırlıklı olarak bir iç yolculuk niteliği taşır. Romanın başkahramanları Turgut ve Selim tasavvufi gelenekte görülen "mürşid ve mürid" ilişkisiyle okuyucunun karşısına çıkar ve bu ilişki büyük ölçüde romanın sonuna değin devam eder. Postmodern edebiyatın metinlerarasılığa olan yatkınlığı da göz önünde tutularak denilebilir ki Tutunamayanlar, yapı itibarıyla tasavvuf düşüncesi ekseninde okunmaya elverişli bir metindir. Nitekim Oğuz Atay, Tutunamayanlar'da yerli-yabancı birçok metinden esinlenerek yahut onlara bir biçimde atıfta bulunarak romanını yazar. Bu bağlamda metnin niyetinden yola çıkarak denilebilir ki Tutunamayanlar iskelet/biçim olarak okuyucuya bu anlamda tasavvuf disiplinindeki insanın kemale ermesi yolculuğuna dair birtakım ipuçları sunar. Turgut Özben'in macerası, tüketim alışkanlıklarının, gündelik hayatta öğretilmiş davranış kalıplarının, türlü seremonilerin bireyi boğan, onu sürünün bir parçası yapan kayıtlarından kurtulup özgürleşmesi macerasıdır. Turgut Özben, metaların kuşatmış olduğu bir hayat biçiminden uzaklaşarak adeta "bir lokma bir hırka" yaşamı benimseyen bir değerler dizgesine ulaşır.

Anahtar Kelimeler: Oğuz Atay, Tutunamayanlar, Yolculuk, Tasavvuf, Dönüşüm.

Journey Of Turgut To Himself In The Light Of Selim

Abstract

"Tutunamayanlar" is a travel novel which is generally a journey to self. Turgut and Selim who are protagonists of the novel appears to reader with the relation of "guide and follower" and this relation mostly continues till the end of the novel. It can be said by considering tendency to intertextuality of postmodern literature that the novel of Tutunamayanlar is a text which is full of materials which can be analyzed within mysticism theme. Hence, Oğuz Atay wrote his novel Tutunamayanlar by inspiring from many Turkish and foreign texts or referring to them in a sort of way. Within this context, it is possible that he got benefit from mysticism thought which is available in the tradition. Turgut Özben's adventure was a venture in which the person himself liberated from consumption habits, behavioral patterns which were learned in daily life, records of types of ceremonies which made the person strangle and one of the flock and became a "perfect human". Turgut Özben, moving away from life style surrounded by metas, reached a system of value which adopted "a piece of food, a coat" life style.

Keywords: Oğuz Atay, Tutunamayanlar, Journey, Mysticism, Transformation.

Giriş

Türk romanının köşe taşlarından biri olan Tutunamayanlar şüphesiz edebiyatımızda kendisinden sonra yazılan romanları önemli ölçüde etkilemiş başyapıtlardandır. Modernle geleneksel yaşam biçimi arasında bocalayan Türk toplumunun tecrübe ettiği sosyal kırılmaları, bu kırılmaların neden olduğu toplumsal travmayı ironik bir perspektiften gören Oğuz Atay romanını kurarken hem geleneksel anlatı biçimlerinden hem de modern formlardan yararlanmıştır. Böyle olmakla birlikte Tutunamayanlar romanını gelenekle ilişkilendirme bağlamında öne çıkan taraf, Atay'ın roman metnini kurarken baş kahramanın başından geçen olayları ve son tahlilde onun yaşadığı dönüşümü tasavvufi bir eksene oturtmasıdır.

Tutunamayanlar, toplumun büyük bir kütlesi tarafından benimsenen kabullerle yaşayan konformist bir bireyin dönüşüm hikayesini anlatır. Romanda, eşyaya ve verili yaşam biçimine tutunanların arasında programlı bir halde yaşayıp giden küçük burjuva insanın, hayatını alt üst eden uyarıcı bir eylemle karşı karşıya kalmasının akabinde yavaş yavaş içinde yaşayıp gittiği düzenin sınırlarını ihlal ederek düzensiz bir hayata adım atması, kendisine dayatılanı reddetmesi, iç sesinin rehberliğinde yeni bir dünyaya yelken açması ve nihayetinde bireyleşmesi, hakiki manada insan olması, kemale ermesi hikaye edilir.

Sürü halinde birbirine ve bir şeylere tutunarak hayatlarını devam ettiren bireyler kendi gerçekliklerinin ayırında olmadan, kendilerine birtakım varoluşsal sorular sormadan, bir bakıma kendilerini görmeden bir kütle halinde yaşarlar. Zira bu biçimde yaşamak kolay olanın tercih edilmesidir. Oysa "İnsan seçtikleriyle var olur. Önemli olan, geçici hevesler için sürünün peşinden yanlış bir yolda gitmek değil; insan kimliği ve iradesiyle varlığını ortaya koyup doğru bildiği yolda ilerlemektir."(Korkmaz, 2009: 133.) Tutunanları bir arada tutan toplumsal tutkallar/kabuller vardır ve bu durum onların yaşamlarını görece bir konfor içinde sürdürmelerini temin eder. Oysa yozlaşmış bir topluma ve onun önceliklerine sırtını dönen, değer vermeyen, onların kutsallarını hiçe sayan Selim ve onun akabinde müridi Turgut bu anlamda yalnızdırlar ve kendi gerçeklikleriyle yüz yüzedirler. Bir yere, bir şeylere tutunmadan yaşamak beraberinde mücadele halinde olmayı ve akıp giden hayata karşı kendini gerçekleştirme zorunlu kılar.

Esasında hem Selim'in hem de Turgut'un tutunamamaları kaçınılmaz bir kaderdir. Zira her ikisi de düşünmeyen, sorgulamayan büyük kütlelerin düşünen/entelektüel azınlık bireyleridir. Büyük kütlelerin aksine onlar otorite tarafından manipüle edilenin ayırındadırlar. Bu bağlamda onlar hem bir manipülasyon aygıtı olarak devamlılığını sürdüren otoriteye, hem de otoritenin kendisine sunduğunu şeksiz şüphesiz kabul eden topluma karşı kırgındırlar. Dolayısıyla onlar otorite nezdinde de toplum nezdinde de

kabul görmezler. "Entelektüel megapolün ortasında bir 'tahta bavul' gibi kalakalmıştır. Onca donanımına karşın ihtiyaç fazlasıdır, onca yeniliğine buluşçuluğuna rağmen kadim." (Eskin, 2000: 151.)

Uyumsuz Bireyden Konformist Bireye Çağrı: Kaos

Selim Işık, arkasından mektuba benzer bir şey bırakarak, 'henüz koruyabildiği bazı özellikleri varken, daha insan olduğunu hissederken' bu gidişe bir son verir ve yirmi sekiz yaşında intihar eder, istediği gibi yaşayamadığı bu dünyadan kendi isteğiyle çekip gider. Bu ani ölümün ardından Selim'in en yakın arkadaşlarından biri olan Turgut Özben, Selim'in geriye bıraktığı 'uyarıcı mektubu' okuduktan sonra eyleme geçer ve onun intiharının arkasındaki sebepleri anlamaya/bulmaya çalışır. Bununla birlikte "Turgut Özben için arkadaşının intihar sebebini araştırmak, kendini tanımak/bulmak için çıktığı çileli bir yolculuğun dış görünüşüdür sadece"(Dönmez, 2010: 54). Bu süreçte Turgut, Selim'in arkadaşlarına başvurur. "(...) Selim'in büyümlü mirasını; Selim'den geriye kalan yazıları ele geçirmek amacıyla yollara düşer. Masalların arayıcı kahramanı gibi, Selim'in bıraktığı her ipucu onu başka bir kapıya yöneltir. Gerçek çevrede, şehirler, kişiler ve metinler arası yolculuklar yaparken gerçek olmayan dünyada da yoğun bir içsel yolculuk yaşayan Turgut romanın sonunda bilinmeyen ve sonu gelmeyen yolculuklarda kaybolur." (Sarççek, 2009: 242.)

Turgut masalların arayıcı kahramanı gibi 'büyümlü nesne'nin peşinden Ankara'ya gider. Selim'in en yakın arkadaşlarından biri olan Süleyman Kargı'yla görüşür. Süleyman Kargı Turgut'a kimi yerleri şiir biçiminde yazılmış ve Selim'in iç dünyasını, hayata bakışını ve daha birçok meseleyi ne şekilde yorumladığını içeren uzun bir metin verir. Daha sonra yine Ankara'da Selim'in bir diğer arkadaşı Metin'le görüşür. Metin, Turgut'a Selim'le ilgili anılarını anlatır. İstanbul'a döndükten sonra da Selim'in bir başka arkadaşı Esat ve Selim'in sevgilisi Günseli ile görüşür. Bu görüşmeler ilerledikçe Turgut Selim'i anlamaya, onun kafasındaki ontolojik problemlerden haberdar olmaya ve giderek hayata, olup bitenlere Selim'in penceresinden bakmaya başlar. "Turgut, Selim'i yadsıyan dünyayı, Selim'i anladıkça Selim'le birlikte yadsıyacaktır."(Oğuz, 2009: 65.) Selim'e hayatı çekilmez kılan, düzenli küçük burjuva hayatı dahil her şey Turgut'a da dayanılmaz gelir artık. Küçük burjuva dünyasının bir çıkmaz, bir bataklık olduğunu idrak eder. O saatten sonra genç bir mühendis, iki kız babası olan Turgut Özben, öz benliğini bulmak üzere ailesi de dahil, sahip olduğu her şeyi geride bırakır ve İstanbul'dan taşraya gider. Bu noktada trenden tren atlayarak nerede bittiğini bilmediğimiz yolculuklara başlar.

Tutunamayanlar'da Selim Işık ve Turgut Özben 'erdemli tinselliği' temsil ederken küçük burjuva dünya 'yozlaşmış maddeselliği' simgeler. Küçük burjuva dünyanın değerlerine tutunamayan Selim Işık ve Turgut Özben bu

sosyal yapıdan uzaklaşarak bireyleşme ve sonrasında yeni bir benlik kurma sürecine dahil olurlar. "Selim, içinde bulunduğu düzenle uyum sağlayamayan, küçük burjuva değerlerine ve yaşam biçimine inanmayan ve bu yüzden toplumun dışına düşmüş, kitaplara sığınmış bir aydındır. Bir tutunamayan. Durmadan kendiyi hesaplaşan, yaşamın anlamını, doğruyu, gerçek değerleri arayan"(Moran, 2012: 281.), küçük burjuva hayatın sıradan, samimiyetsiz, içerikten yoksun, özentili, yozlaşmış, sahte/suni yapısından çok uzak, yalnız ve muzdarip bir kişiliktir Selim. Kendisi için katlanılmaz ve basit olan, herhangi bir anlam taşımayan hayata tutunmanın yollarını arar biteviye. Kafası sorularla doludur. Düşünmeden duramaz ve bir çıkış yolu arar. Bu hayata katlanmak için kendi kendine sürekli olarak oyunlar icat eder. Oyunlarla yaşar bir bakıma.

Turgut evlenip düzenli, tekdüze hayatın içine dahil olarak ve böylelikle Selim'i dışarıda bırakarak bir anlamda O'na ihanet etmiştir. Bu ihanet, tutunamayanların arketipi İsa'da olduğu gibi Selim'e de en yakın arkadaşı tarafından yapılmıştır.

Selim'in ölümü Turgut'u hem iç dünyasında hem de gerçek manada bir yolculuğa çıkarır. Onu küçük burjuva yaşamın içinden çekip alır. Selim Işık'ın ölümüyle Turgut adeta silkinir, üzerindeki ölü toprağını atar ve yeni bir hayata uyanır. Turgut'un uyanışı, onun topluma yabancılaşmasına ve akabinde kimlik arayışı yolculuğuna neden olur. Fiziksel düzlemde ilerleyen yolculuğa eşlik eden içsel/içe doğru yolculuk sırasında Turgut kimlikleşme sürecine dahil olur. Bu uyanıştan sonra en ince ayrıntısına kadar düzenlenmiş ucuz yaşantısından ve 'yumuşakçalar krallığı'nın nimetlerinden uzaklaşır. "Selim'in bıraktığı izleri takip ederek kendi benliğinin peşinden bir yolculuğa çıkan Turgut"(Dönmez, 2010: 51.), Selim'in iç ülkesine doğru yolculuk eder. "Bu yolculukta (iç yolculuk) Turgut, toplumun belirlediği beklentilere uygun kişiliğinden sıyrılacak, yaşamında ilk kez kendini yaşayacak, kendiyi hesaplayacaktır."(Dönmez, 2010: 75.) Yolculuk boyunca Turgut, Selim'i anlar, kendini keşfeder ve son tahlilde Selim'leşir. Turgut Özben'in yolculuğunun iki amacı vardır: "Birincisi Selim'e; Selim'i intihara/kurtuluşa götüren ruha, anlayışa, mizaca ulaşmak; Selimleşmektir. Turgut bunu şu cümlelerde ifade eder: 'Olur ya bir gün tam senin gibi hissedirim, senin heyecanların benim heyecanlarım olur: o zaman seni bütünüyle yaşarım, kim bilir?' İkinci amaç ise sanatsal yaratıcılığa ulaşmak; Selim'den geriye kalan bilgi ve belgeleri kendi yazdıklarıyla birleştirip Tutunamayanlar romanını tamamlamaktır."(Sarıçiçek, 2009: 545.) Nitekim romanın sonunda Turgut Özben her iki amacına da ulaşır. Turgut Özben'in yazabilmesi, Selim'den geriye kalan kayıp metinleri tamamlayabilmesi (örtük biçimde küçük burjuva düzen içinde kaybolan benliğini yeniden kurabilmesi) ve böylece kendini yeniden var edebilmesi (yazar kimliğiyle) için sembolik düzenin dışına çıkması gerekmektedir. Küçük burjuva hayattan tamamen bağlarını

koparır ve kayıp metinlerin peşinden çıktığı yolculuğun sonunda Selim'e dair metin parçalarını bir araya getirerek ve bunlara kendi mayasını da katarak yazınsal yaratıcılığa erişir.

Selim Işık, okumayı bir tutku halinde hayatının vazgeçilmezi kılan tam bir edebiyatseverdir. Bununla birlikte baba/otorite/küçük burjuva düzen onun mühendis olmasına karar verir. Böylece Selim kendini gerçekleştirememiş olur. Dostoyevski gibi mühendis olduktan sonra istifa etmeyi düşünür. Esasen Selim'i, istediği gibi yaşamasına, istediği mesleği seçmesine izin vermeyen, onu zoraki mühendis yapan, onu anlamayan ve kahredici bir yalnızlığa mahkum eden toplum öldürmüştür. Kendisini sürekli olarak İsa'yla özdeşleştiren Selim'in kaderi, İsa'nın kaderiyle bu anlamda örtüşür. Zira o da Selim gibi toplumla çatışan fikirleri, kimliği yüzünden öldürülmüştür. Romanın bütününe yayılan Selim-İsa özdeşliğini düşündüğümüzde Turgut'un benlik arayışı yolculuğunun sonunda aydınlanmasını, Selim'in/İsa'nın dünyaya ikinci gelişi biçiminde okuyabiliriz. Bu bağlamda Selim'in gerçekleştiremediği düşleri (yazar olmak, Don Kişotvari düzene savaş açmak gibi) pratiğe dökmesine binaen Turgut'un, Selim'in yerine geçtiğini iddia edebiliriz.

Romanda Selim soyut yanıyla mevcuttur. Bilinen, onun intihar ettiği ve öldüğüdür. Bununla beraber romanın başından sonuna bütün karakterler üzerinde, idealize edilmiş kimliğiyle 'tanrısal' bir konumdadır. Geriye bıraktığı mektup ve diğer metinler de Turgut'un uyanışını ve kendini irşad edişini temin eden bir 'vahiy belgesi' niteliğindedir. Bu vahiy belgesiyle Selim, adeta yüce/kutsal bir üst konumdan Turgut'a 'uyan ve kendin ol!' çağrısı yapmaktadır. Mektup, Turgut'u sarsar, uyandırır, iç dengelerini allak bullak eder, bütün düzenini bozar.

Selim'in notları arasında bulunan 'Ne Yapmalı' başlığını taşıyan, bir bakıma hayata tutunmak için, yaşayabilmek için ne yapmalı sorusunu soran metinde ifade edilen bireysel sıkıntılar, Selim'e ait notları okudukça ve onu düşündükçe Turgut'un da sıkıntıları olur. Yürümeyen bir şeylerin olduğunu hissetmeye başlar, içinde bulunduğu düzenli yaşantının ayrıntılarında düşünmekten ziyade sıkılır. Parası ile orantılı olarak yararlandığı küçük burjuva nimetleri onu, nefes alamaz bir duruma getirmiştir.

"Ne yapmalı? Bugüne kadar sürdürdüğüm gibi, çevremdeki kişilerin davranış ve tutumlarını bilinçsiz bir aldırılmazlıkla benimseyerek bu renksiz, kokusuz varlıkla yetinmeli mi; yoksa, başkalarından farklı olan, başkalarının istediğinden çok farklı, köklü bir eylem isteyen gerçek bir insan gibi bu miskin varlığı kökten değiştirmeli mi?" (Atay, 2003: 93.)

Selim Işık'a ait olan yukarıdaki cümlelerde ifadesini bulan 'köklü bir eylem'i Turgut, romanın ilerleyen safhalarında kişisel hayatında gerçekleştirir.

Zaman ilerledikçe ve Selim hakkında daha çok malumat sahibi oldukça ve böylelikle onu daha iyi anladıkça Turgut'ta birtakım değişimler olur. Kendi kendine konuşmaya başlar. Bu durum Turgut'un 'ikinci ben'inin inşasına kadar gider. Artık o, ikinci ben'i Olic'le konuşur. Olic, Turgut'un iç sesidir. Daha önce, Selim'in dünyasını keşfetmeden önce farkında olmadığı, düzenli hayatının hızlı ve sıradan akışı/gürültüsü içinde ihmal ettiği benliğinin iç sesini duymaya başlar. Olic, Turgut'un bastırılmış bilinçaltıdır. Selim'in intiharından sonra yaşadığı kaos halinden kurtulmanın yolu bilinçaltıyla yüzleşmesine bağlıdır. Bu yüzleşme, Turgut'un kendini keşfetme aşamalarından biridir. "Turgut Özben'in burjuva hayatı olarak nitelediği düzenden uzaklaştığı oranda Olic'e yaklaştığını izliyoruz. Bu, Turgut Özben'in değişmesi, kendi içine dönmesi, başka bir dünya keşfetmesidir." (Aytaç, 2012: 185-186.)

Selim'in problemlerine yaklaştıkça ve onları içselleştirdikçe Turgut, kendisini onun halefi olarak görmeye başlar. Selim'e hayatı zehir eden, acı çektiren, onu yalnız bırakan, görmezden gelen herkesten intikam almaya karar verir. Zira Turgut, artık Selim'i anlamaktadır ve Selim'i bunaltan ne varsa kendisini de bunaltmaktadır. Burjuva zihniyeti karşısında isyan etme ve delirme noktasına gelmiştir artık. "Tutunamayanlar'da Selim Işık'la bir tür kader birliği yaparak onun yürüdüğü yolda ilerleyen Turgut Özben, attığı her adımda sembolik düzenin dilini bozguna uğratacak ve adım adım ilerleyen bir şizofreniye kendini teslim edecektir. Aynı zamanda bir tür özgürleşmenin de temsili olan şizofreni, Turgut Özben'in bir yazar olabilmesinin, yani kendine ait bir sese, dile sahip olabilmesinin ön koşuludur. Tutunamayanlar'da 'delilik' bir özgürleşme olasılığı olarak romanın sonunda belirir." (Oğuz, 2009: 90.)

Turgut bir yerde, düzenli küçük burjuva hayatın sıradan, gündelik, basit alışkanlıkları ve kurallarıyla kuşatıldığını fark eder. Bu farkındalık Turgut'un artık eski Turgut olmadığını işaretler. Bireyin bu kuşatılmışlığını Turgut iç monolog halinde ifade eder. Çünkü etrafındaki herkes bu düzenin oyuncularındır ve onlarla bu problemi konuşmanın imkânı yoktur. Bu noktada o da tıpkı Selim gibi yalnızlaşmaya başlar. Bu iç monologda küçük burjuva hayat düzeninin kabulleriyle çatışır. Önceden kendisinin de bir parçası olduğu bu tekdüze yaşam biçiminin bütün detaylarını uzun uzadıya anlatır. Selim'in ölümüne kadar içinde yaşayıp gittiği, bu günleri birbirinin eşi olan hayatın sıkıcılığını, renksizliğini göremez. Ancak Selim'in intiharının ardından çıktığı yolculuk süresince kendisini çepeçevre saran labirentin ayırına varır. Çünkü o, artık bu labirentin dışındadır. Bireyi silikleştiren, farklılıkları törpüleyen, eylemleri otomatikleştiren; insanları davranışlarıyla, tepkileriyle birbirinin kopyası yapan ve hayat tarzını dikte eden küçük burjuva düzenin bütün açmazlarını fark eder. Parası ile orantılı olarak yararlandığı küçük burjuva nimetleri onu nefes alamaz duruma getirmiştir. Modern dünyanın bir bakıma dayattığı konformist bireylerden

biri olduğunu fark eder. Bu fark ediş onu burjuva değerlerine başkaldıran bireyci bir tutumun eşiğine getirir.

“Demek her taraftan kuşatmışlar beni. Demek her an izliyorlar beni. Her yaptığımı biliyorlar. Karşılarna alıyorlar: dün saat ikiden dörde kadar neredeydiniz? Ne hakla bana karışyorsunuz? Bir işim vardı. Ne işiniz vardı? Canım ne biçim sorular bunlar? Canım sıkılıyordu, sinemaya gittim. Neden yalnız gittiniz? Gece karınızla birlikte gidebilirdiniz: her zamanki gibi. Hangi filmi gördünüz? Anlatın. Demek bu duruma geldin. Neden canınız sıkılıyor, evde mutlu değil misiniz? Bununla ilgisi yok diyorum size. Evinde mutlu olmayan insanın belirli tepkileri olur. Bunlar sizde görülüyor. Ayrıca, bu hastalığın da tedavi metotları vardır. Bir değişiklik gerekiyor. Karınızla birlikte bir yolculuğa çıkın. Bu yolculuk için de hafta sonları var, bayram tatilleri var: onları kullanın. Ben yolculuk filan istemiyorum. Ne olur bana, sadece zaman verin. Özür dileriz: işte bu imkansız. Boş vakti olan insanların tehlikeli durumlara... Defteri hırsıyla karıştırdı: akşam eve giderken pasta ve kurabiye, Mehmetler gelecek. Defteri kapattı. Ben hepimizden akıllıyım: bu işin üstesinden geleceğim. Sizi bir daha bu durumda, defter karıştırıp boş vakit ararken görmeyeceğimizi ümit ediyoruz. Orada kimse olmadığı için, durumunuz bir dereceye kadar bağışlanabilir. Siz de bu durumda görünmek istemezsiniz herhalde.

Sonra, günlerce, hayatın akışına kapıldı. Önemsiz gördüğü günlük olayları tekrar yaşadı. Selim’i düşünmeden günler geçti. Yatakta karısının sıcaklığıyla, gecelerde uyudu. Yıkandı... tıraş oldu... tekrar kirlendi. Yeni bir paket jilet aldı. Evde birkaç kere ‘umumi temizlik’ yapıldı. Dostlarıyla geceler yaşadı: Selim’in tanımadığı dostlarla, aile ve iş çevresinin arkadaşlarıyla. Birbirlerine benzeyen günler, yaşarken nasıl geçtiği anlaşılmayan günler, tarih düşürülmesi imkansız günler. Günler birbirini kovaladı. Pazartesi oldu, sonra pazar, sonra gene pazartesi, sonra gene pazar oldu. Yakalamaya, yetişmeye imkan yoktu; sonra gene Pazar oldu. Geç kalkıldı. Kahvaltı, büyük kahvaltı, geç yapıldı. Pazar gazeteleri okundu, bilmeceler çözüldü: geçen hafta çözülen aynı bilmeceler. Evde yemek verildi, başka evlere yemeğe gidildi. İlk bakışta sizin evinize benzemeyen, aslında birbirine benzeyen evlerde yemekler yendi. Son yemeği bizde mi vermiştik, yoksa Kayalara mı gitmiştik? Yoksa Mehmetler miydi? Ne önemi var? Hep aynı evde

Yiyoruz, hep aynı telaşla hazırlık, aynı kravatı taktım, bütün beyaz gömleklerim birbirine benziyor. Pantolonum aynı yerden buruşuyor. Yemeği ben mi Kaya'nın üstüne dökmüştüm, Kaya mı benim üstüme dökmüştü, yoksa Kaya, kendi üstüne mi dökmüştü? Hayır, ben üstüme dökmüştüm. Ne önemi var? Biri yemek döktü ve birinin üstüne döküldü. Ben Kaya'yım, Kaya da Mehmet'tir. Turgut, Kaya, Mehmet, bir arada olduktan sonra... bir görüntünün üç aynada yansıması gibi bir olay. Mehmet'in karısı bana Turgut diyeceğine Kaya dedi. Ağızından öyle çıktı. İsimler, birbirinden farklı yaratıkları ayırt etmek içindir; bizleri değil. Biz aynı türün örnekleriyiz. Kayamehmetturgutgillerdeniz. Yaa! Ön ayaklarımızla yemek yeriz, duyargalarımız başımızın iki tarafındadır, arka ayaklarımızla yürürüz. İki deliklilerin gecelerini hep birlikte geçirengiller familyasındanız. Dişilerimiz yuvayı yapar, erkeklerimiz yiyecek taşır, leylekler yavrularımızı getirir. Yazın da göçmen kuşlar gibi sayfiyeye taşınırız. Yalnız başımızda ve oramızda kıl vardır." (Atay, 2003: 329-331.)

Eşyanın ve tüketimin nerdeyse kutsandığı bu yaşam biçimini, ondan intikam alırcasına alaycı bir dille ifade eder. Selim'i keşfettikten sonra Turgut, yıllardır bir üyesi olduğu bu kısır döngüden, kendini tekrar eden bu yavan düzenden kurtulur. Onu Selim'e yaklaştıran metinleri okudukça kademe kademe, giderek konformist bireyden uyumsuz bireye evrilir. "O, küçük burjuva çevresinde farkına varmadığı bir eksiklik duygusuyla kuşatılmış bir halde yaşamaktadır. Selim'in intiharından sonra bu eksikliği önce yavaş yavaş fark edecek, sonra çok derinden hissetmeye başlayacaktır. O, 'büyülü nesne'nin ışığında Selim'in izinden giderek adım adım değişecek, değişirken yabancılaşacak; yabancılaşırken özüne dönecek ve Selimleşecektir." (Sarıçiçek, 2009: 555-556.) Turgut Özben'deki dönüşüm yabancılaşmayla başlar, bireyleşmeyle devam eder ve yeni bir benlik inşasıyla sonuçlanır. Selim'in intiharının ardından içinde yaşadığı topluluğa yabancılaşan Turgut Özben (elbette bu topluluğun kendine yabancılaşmışlığının ayırdına vardıktan sonra) derin bir acı duyar ve "kaçmak ve kendini benliğini bulmak zorunluluğu hisseder." (Dönmez, 2010: 43.) Tutunamayanlar'da Turgut Özben'in kendine, topluma ve yaşadığı zamana yabancılaşması "aslında bir yandan da yeni bir 'ben' oluşumunun, kimlikleşme sürecinin de doğum sancılarıdır." (Dönmez, 2010: 33.) Nitekim 'Özben' soyadı bir kimlik arayışının işareti olmakla beraber, bireyin kendi benliğine doğru yaptığı içsel yolculuğu da imler.

Selim, Turgut'u adeta bir ruh terbiyesinden geçirir, ona bundan sonraki hayatı için 'ışık' tutar. Böylece Turgut, Selim'in ışığında karanlıktan

aydınlığa çıkar. "Turgut Özben, Selim'in izinde onun intiharı hakkında bilgi toplarken kendisi de gündün güne dış dünyadan içine, kendi dünyasına kayar, konuşmaları hep kendi kendine, içindedir."(Aytaç, 2010: 181.) Onun kendi kendine konuşması kendini idrak etmeye başlaması, kendine yaklaşması, kendi gerçekliğini fark etmesi, fasit dairenin dışına çıkması anlamlarını içerir. Turgut bir yerde yine kendi kendine konuşurken Selim'e ithafen "Seni tanıdıkça bu acı artıyor."(Atay, 2003: 364.) der. Bu cümle Turgut'un, insani olan bütün duyguları, tavırları, algıları rafa kaldıran; maddeyi önceleyen küçük burjuva yaşamın dışına çıktığını gösterir. O, Selim gibi düşünmenin, onun gibi hissetmenin ve nihayetinde onunla aynileşmenin özlemini duyar.

"Olur ya, belki bir gün tam senin gibi hissedirim, senin heyecanların benim heyecanlarım olur: o zaman seni bütünyle yaşarım, kim bilir?" (Atay, 2003: 375.)

Turgut zaman içinde Selim'in rehberliğinde çıkmış olduğu bu iç yolculuk sırasında dalgınlığa başlar. Düzenli küçük burjuva hayatın dayattığı davranış kalıplarını çoğu zaman unuttur. Evde ve iş yerindeki hareketleri insanların dikkatini çeker. Kafası yeni meselelerle meşguldür artık ve bu yüzden önceden kurulu bir makine gibi otomatik bir biçimde yaptığı hareketlerde aksama olur. "Yitik metinlerin peşindeki arayışın her kademesinde Turgut Özben'in çevresine yabancılaşması artar. Artık evde bile çok az konuşmakta, bütün diyaloglarını Olric'le sürdürmektedir. Gündelik yaşamdan gittikçe kopmaktadır."(Parla, 2013: 216.)

"Yazıhanede kağıtlar birikiyordu. Evde, konuşmadan, geçen saatler artıyordu. Her günü, yaşamaktan çok geçiştirmeye çalışıyordu. Meseleleri, çözmek yerine küçük yalanlarla, daha uzak, belirsiz bir tarihe erteliyordu. Huzursuzluğu gizlemek zor oluyordu. Nermin soruyordu, yazıhanede, şantiyede sıkıştırıyorlardı. Birinden kaçtığı zaman ötekine yakalanıyordu. Günlük telaş içinde, istediği gibi düşünemiyordu. Yalnız, üzerinde ezici bir ağırlığın baskısını duyuyordu. Bu baskıdan bir kurtulabilse, büyük işler yapacağını sanıyordu. Fakat, bir türlü, düşüncelerini birbirine bağlayamıyordu. Kopuk ve belirsiz şeyler geçiyordu kafasından. Nermin, ne sıkıntısı olduğunu soruyordu. İşle ilgili nedenler buluyordu. İşinde de kimseye görünmemeye çalışıyordu. Henüz durum çok karışık değildi. Fakat, susmak da konuşmak kadar tehlikeli oluyordu artık. Dalgınlık, suskunluğu artıyordu. Evli olduğunu unuttuyordu. Evin içinde, bekarlığından kalan alışkanlıklarla yaşadığı oluyordu; hem de çok oluyordu. Eve girince karısını öpmeyi unuttuyordu; söze başlarken, 'canım' kelimesini atlıyordu; çocuklarına arasına bir şey getirmeyi

ihmal ediyordu. Karısının tembih ettiği en önemli şeyleri almayı unutuyordu." (Atay, 2003: 407.)

Yaşadığı dönüşüm sonucunda gündelik endişelerle hayatına istikamet veren sıradan/düz/basit bir bireyden evrensel ve ontolojik kaygılarla hayatı sorgulayan bir kişiliğe bürünür Turgut, ki bu bir benlik inşasıdır. Ondaki bu dönüşüm, intiharının ardından Selim'den geriye kalan uyarıcı mektubu okumasıyla başlar. Mektubu okuduktan sonra Turgut, iç dünyasındaki küçük burjuva düzene ait kabullerden şüphe duymaya başlar ve bu şüphe giderek söz konusu kabullerle çatışmaya ve bu kabulleri inkâra kadar gider. Dolayısıyla Turgut'un dönüşüm yolculuğu 'kabul-şüphe-red/inkâr' çizgisinde ilerler. Turgut, Selim'e yaklaştıkça, nesnelere dünyasından uzaklaşır. Selim ona dünyanın ve içindekilerin büyük bir kısmının 'yalancı' olduğunu göstermiş, Turgut'un gözlerindeki perdeyi indirmiştir.

"Artık bu yalancı dünyayı beğenmiyorum. Çiçeklerden papatyayı, insanlardan Selim'i beğeniyorum." (Atay, 2003: 449-450.)

En nihayetinde istasyon istasyon dolaşıp dururken görürüz Turgut'u. "Romanın sonunda Turgut'un bölünmüş kişiliğiyle Anadolu'nun bilinmeyen yollarında, trenlerinde, önceden planlanmamış yolculuklar yaptığı, böylece ortadan kaybolduğu görülür"(Apaydın, 2007: 68). Eski hayatına ait her şeyi geride bırakmıştır. İşsiz güçsüzdür, dışarıdan bakılınca anormal belirtiler gösterir. Kendi kendine konuşarak adeta bir meczup görünüşünde ve sürekli bir yolculuk halinde trenlerde yaşamaktadır artık. Tutunanların safından tutunamayanların safına geçer ve "adeta mistik bir yokluğa erer."(Sarıçiçek, 2009: 557.)

"Trenin dışında, duran dünyaya aldırmiyorum artık. (...) Trenden indiler, perondaki insanların arasına karıştılar. Yolcular, Turgut Özben'den ve onun aklından çıkmayan Selim Işık'tan habersiz, trene binmenin telaşı içinde koşuyorlardı. İstasyon binasının önünde duran hareket memuru, kimseye bakmadan dalgın dalgın yürüyen ve kendi kendine mırıldanan bu adama baktı. Sonra, karşı yönden bir tren geldi: istasyona girdi. Yolcular ve Turgut, trenin arkasında kayboldular." (Atay, 2003: 716.)

Turgut, Selim'den geriye kalan metinler arasındaki yolculuğunun sonunda yazıya ulaşır. Bu metinler Turgut için, onun özben'ini, bilinçaltını, kendini gösteren bir ayna işlevi yüklenirler ve Turgut'un benliğini keşfetmesini sağlarlar.

Tutunamayanlar romanı Turgut Özben yolculuklara devam ederken sonlanır. Bunun örtük gönderimi hayatın bir yolculuk olduğudur. Turgut Özben, durduğu noktada devinim sona erecek ve yine her şeyin bir fabrika

düzeniyle çalıştığı, sürüp gittiği eski tekdüze günlere geri dönecektir. "Zira 'kendini oluşturmak' bireyin yadsıyamayacağı bir amaçtır ve 'kendi/özben' denilen şey çok boyutlu olup, kişinin 'tamam artık, kendi bütünlüğümü sağladım' diyebileceği bir sonda çok sürekli değişim ve gelişim gösteren dinamik bir süreçtir."(Dönmez, 2010: 43.)

Sonuç

Romanın sonunda Turgut'un 'özbenliğini' keşfederek ait olduğu sosyal bütünden/küçük burjuva düzenden kopması ve bir başına varolması, son tahlilde Tutunamayanlar romanını tesis etmesi, onun bir aydın/entelektüel (ki bu bir aydınlanma sürecinin akabinde gerçekleşir) kimliği elde etmesi manasını ihtiva eder. Şimdi o, bir örnek yaşamların, otomatik hareketlerin ve tepki biçimlerinin uzağında ve hatta çoğunluk tarafından garip karşılanan bir halde yaşayıp gitmektedir. Onun bu bir başınlığı, çoğunluktan ayrık son hali entelektüelin tanımıyla örtüşür. Nitekim "Entelektüel, gerek kendi varoluşunun, gerekse toplumsal meselelerin izahını bir kuruma ya da toplumsal yapıya bağlı olarak yapmaz. Bu da aynı zamanda aydınların bir kamplaşmayı gerçekleştiremedikleri anlamına gelir. Dolayısıyla belli bir tipoloji etrafında buluşmaları da söz konusu değildir. Genel aydın tipolojisinin altında bir bölünmüşlük söz konusudur. Bu da toplumsal yapı içinde türdeşleriyle bir araya gelemedikleri, dayanışamadıkları için tutunma yeteneğinden yoksun bırakır onları; yani 'tutunamayan' olmalarına sebep olur. Aydınların temel özelliklerinden biri olan yalnızlık ve yabancılaşma da bu noktada başlar."(Aslan, 2009: 138.)

Turgut Özben küçük burjuva düzende 'kendi' olmanın savaşını verir. Bu savaşın sonunda, kendi adına karar verilen edilgin bir konumdan (nesne), kendi kararlarını özgürce ve cesurca alabilen etkin bir konuma (özne) yükselir. Sürüden ayrılır ve birey olur. Tutunamayanlar'da Turgut Özben küçük burjuva düzenin, yumuşakçalar krallığının tutunan 'persona'¹ bireyi, maskesini çıkarıp atarak özbenliğiyle yüzleşir ve böylece bir kukla olmaktan kurtularak hakiki bir birey olur. Maddenin biçimlendirdiği, eşyanın baş tacı edildiği, evlerde bireyin değil eşyanın hüküm sürdüğü bir dünyadan ve 'herkes'ten; bütün bunların geri planda tutulduğu, bilinçli olarak değersizleştirildiği bir düzeye, 'insan'a evrilen bir süreçtir Turgut'un yaşadıkları.

"Selim Işık'ı intihara, Turgut Özben'i deliliğe (belki de dervişliğe) götüren süreç, 'bu dünyada başka bir yolla varolmanın' arayışı, sembolik düzence önerilen hayat diline meydan okumanın bir yoludur."(Oğuz, 2009: 67.) Turgut Özben başta tutunanların arasında, evi ve arabası olan, düzenli ve

¹ "Çağdaş yaşam içerisinde var olabilmek, uyum sağlayabilmek için insanlar çeşitli maskeler takarlar, takılan bu maskelere 'persona' denir.", Bkz. Neşe Işık, "Türk Masal Kahramanlarının 'Yolculuk'tan Olgunluğa Değişim Süreci", **Türk Dünyası Araştırmaları**, S.200, 2012, s.8.

Selim'in Işığında Turgut'un Özbenliğine Yolculuğu (Journey Of Turgut To Himself In The Light Of Selim)

konforlu bir hayat sürdüren genç bir mühendisken; Selim'in ışığıyla çıktığı yolculuğun neticesinde işini, ailesini, evini, arabasını, tekdüze günlerin birbirini kovaladığı anlamsız ve ruhsuz bir yaşamı bırakarak tutunamayanların arasına dahil olur. Bununla birlikte Turgut, gerçekleştirdiği bu iç yolculuğun sonunda Selim'in şahsında tutunamayanların romanını yazarak bir yazar da olur. Onun macerası, tüketim alışkanlıklarının, gündelik hayatta öğretilmiş davranış kalıplarının, türlü seremonilerin bireyi boğan, onu sürünün bir parçası yapan kayıtlarından kurtulup özgürleşmesi macerasıdır. "Arkadaşı Selim'in intihar nedenini araştırırken, bir kişilik değişimiyle sonuçlanan ruhsal gelişimi"(Moran, 2012: 267.) nin ve son tahlilde Selim'le özdeşleşmesinin hikayesidir. Selim Işık'ın bedensel/tinsel anlamdaki ölümü, Turgut Özben'in ruhsal/tinsel anlamda dirilmesini temin eder. Bu anlamda Selim, ölümüyle Turgut'a hakiki hayatı bağışlamış olur.

Kaynakça / Reference

- APAYDIN, Mustafa, (2007). Oğuz Atay'ın Tutunamayanlar Adlı Romanında Mizah ve Hiciv Ögeleri, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16/1, 45-68.
- ASLAN, Bahtiyar, (2009). *Cumhuriyet Dönemi Romanlarında Kültürel Bocalama*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ATAY, Oğuz, (2003), *Tutunamayanlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- AYTAÇ, Gürsel, (2012). *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- DÖNMEZ, H.Mustafa, (2010). *Herman Hesse'nin 'Bozkırkurdu' Romanı ve Oğuz Atay'ın 'Tutunamayanlar' Romanında Kimlik Sorunu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ESKİN, Efkân Bahri, (2000). Sosyalist Olamayacak Kadar Postmodern, Postmodern Olamayacak Kadar Geleneksel, İslamcı Olamayacak Kadar Dünyevi, Dünyevi Olamayacak Kadar Dürüst: Oğuz Atay, *Doğu Batı*, 11, 147-155.
- GÜRBİLEK, Nurdan, (2016), *Ev Ödevi*, İstanbul: Metis Yayınları.
- IŞIK, Neşe, (2012). Türk Masal Kahramanlarının 'Yolculuk'tan Olgunluğa Değişim Süreci, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 200, 1-18.
- MORAN, Berna, (2012). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- OĞUZ, Birgül, (2009). *Oğuz Atay'da Yazarlık Kurumunun İflası ve Edebi İntihar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- PARLA, Jale, (2013). *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- SARIÇİÇEK, Mümtaz, (2009). Ulysses ve Tutunamayanlar'ın Karşılaştırmalı İncelemesi, *Turkish Studies*, 4/1 Winter, 529-560.
- SARIÇİÇEK, Mümtaz, (2009). Gerçekle Mecazın Kesiştiği Noktada Türk Romanında Yolculuk, *Türk Dili*, 687, 237-249.
- ŞAHİN, Veysel, (2010). Oğuz Atay'ın Anlatılarında Ben, Öteki ve Benlik, *Türk Dili*, 697, 23-31.
- KORKMAZ, Ramazan, (2009). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı/Servet-i Fünun Edebiyatı*, Ankara: Grafiker Yayınları.

